

EWALUACJA

w programie COMENIUS

Ewa Kędracka

Materiał przygotowany na
FORUM SZKOLNYCH KOORDYNATORÓW PROJEKTÓW COMENIUSA
Kuratorium Oświaty w Warszawie
Warszawa, 24 stycznia 2007 r.

Trudno nie zauważyć, że popularności pojęcia „ewaluacja” odmiennego przez wszystkie przypadki w publikacjach i na spotkaniach, nie towarzyszy tak pożądane powszechne jego stosowanie w praktyce oświatowej (choć wiele działań szumnie i na wyrost ewaluacją jest nazywanych).

Wśród wielu aspektów edukacyjnych programu Comenius jest i ten: uczestnictwo w programie i realizacja projektu są dobrą okazją dla „zaprzyjaźnienia się” szkoły – całej szkolnej społeczności – z ewaluacją, czyli badaniem praktycznym oceniającym (wg klasyfikacji badań prof. K. Konarzewskiego¹).

Uczestnicy programu Comenius muszą ewaluacji poddać swój projekt – najpierw jego opis, potem raport (sprawozdanie) z realizacji, ale muszą także umieć ewaluację zastosować

w swojej pracy, w realizacji zadań projektu/przedsięwzięcia.

Co to jest ewaluacja?

Najogólniej: **ewaluacja przedsięwzięcia to (z)badanie wartości tego przedsięwzięcia.**

Definicja z publikacji Komisji Europejskiej²:

Przez ewaluację (ocenę) polityki, programu lub projektu należy rozumieć określenie wartości polityki, programu lub projektu w odniesieniu do wcześniej zdefiniowanych kryteriów i w oparciu o odpowiednie informacje.

Prof. Leszek Korporowicz mówi „**Ewaluacja to sztuka zadawania**

pytań”. Nie szczędźmy trudu na praktykowanie tej sztuki!

Najważniejsze z tych pytań to:

Czy program/projekt był sukcesem czy porażką? (sąd wartościujący) Dlaczego?

Jakie są kryteria oceny? (na jakie pytania szukamy odpowiedzi)

Jakie informacje muszą być zgromadzone? W jaki sposób, kiedy, przez kogo?

Jak zebrane informacje będą (z)analizowane? W jaki sposób, kiedy, przez kogo?

Kto jest głównym odbiorcą ewaluacji?

Gdzie można spotkać ewaluację w programie Comenius?

▪ Ewaluacja zewnętrzna
Każdy projekt europejski podlega ewaluacji **zewnętrznej**.

Poddany jej został wniosek, jaki złożyła szkoła aplikująca do programu – mówimy wtedy o ewaluacji *ex ante*.

¹ Konarzewski K. *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna* Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 2000.

² Kierzkowski T. *Ocena (ewaluacja) programów i projektów o charakterze społeczno-gospodarczym w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2002.

Poddane zostanie sprawozdanie szkoły z realizacji projektu – taką ewaluację nazywamy *ex post*.

Niekiedy stosowana jest ewaluacja w trakcie trwania projektu – *on going*, albo mniej więcej w połowie procesu – ewaluacja *mid-term*.

Ewaluacja zewnętrzna została zaprojektowana przez specjalistów w programie i realizatorzy projektu nie mają na nią wpływu (aczkolwiek mają wpływ na wyniki tej ewaluacji, doskonale przygotowując i realizując swój projekt).

Inaczej jest w przypadku ewaluacji wewnętrznej.

▪ Ewaluacja wewnętrzna

Ewaluacji **wewnętrznej** powinni dokonać zgłaszający szkołę do programu oraz realizatorzy przedsięwzięcia w szkole. Takie są wymagania programu Comenius, bo takie są wymagania stawiane nowoczesnemu zarządzaniu wszelkimi przedsięwzięciami. Pytanie – dlaczego? Najogólniej ewaluacji wewnętrznej dokonujemy, aby **ocenić** to, co zrobiliśmy własną miarą, na własny sposób. Przecież każdego po zakończeniu działania interesuje, czy warto było się trudzić?... Dokonujemy oceny działania jako realizatorzy przedsięwzięcia także po to, aby podjąć decyzję, co i jak będziemy w szkole robili dalej – czy to był jednokrotny zryw (dla uzyskania znaku), czy chcemy kontynuować raz wypróbowane wspólne działanie. Mówi się, że ewaluacja wspiera uczenie się, także uczenie się organizacyjne: dzięki ewaluacji mamy szansę zmienić się w szkole (jako organizacja) na lepsze.

Na jakie pytania chcemy odpowiedzieć (powtórzmy – sami sobie w szkole) przy pomocy ewaluacji wewnętrznej?

Oto konkretne przykłady takich pytań.

- Czy nasze przedsięwzięcie osiągnęło zakładane cele? (inaczej – czy byliśmy skuteczni?)
- Czy można je było zrobić lepiej? taniej (ekonomiczniej)? (to jest pytanie o efektywność naszego działania)
- Komu i do czego przedsięwzięcie było potrzebne? (jaką miało jakość?)
- Czego się nauczyliśmy?
- Co przedsięwzięcie zmieniło –
 - w placówce?
 - w środowisku?
 - w autorach i realizatorach?
 - w innych osobach – w kim?
- Jaki szerszy wpływ ma nasze przedsięwzięcie? Na kogo, na co?
- Czy zrobiliśmy wszystko, co zamierzaliśmy? Co się nie udało? Dlaczego?
- Jak przebiegała realizacja przedsięwzięcia?
- Co stało się w wyniku wprowadzenia w życie naszych zamierzeń?
- Czy osiągnięte rezultaty odpowiadają celom projektu?

Wydaje się często, że można na te pytania odpowiedzieć bez szczególnych starań – tylko na bazie własnych doświadczeń. Ale czy przekonamy do naszej opinii innych, jeśli nie dysponujemy dowodami? Z pewnością zamiast odpowiadać „wydaje się, że...” lepiej poszukać informacji, dających nam prawo użyć zwrotu „wiemy na pewno, że...” (bo mamy na to dowody!).

Ewaluacja jako proces

I to gwarantuje nam właśnie ewaluacja, która jest **procesem** – jak każdy proces składającym się z fazy przygotowań, realizacji i podsumowania, a dokładniej są to:

- przygotowanie ewaluacji przez opracowanie planu i projektu ewaluacji;

- zbieranie danych;
- analizowanie zebranych danych
- sformułowanie wniosków i rekomendacji.

Plan i projekt zawierają uzgodnione odpowiedzi o obiekt ewaluacji, o pytania kluczowe, kryteria wartościowania i wszystko to, co uczyni z ewaluacji przedsięwzięcie zwane projektem (a zawarte w pytaniach: dlaczego? po co? kto? co? kiedy? gdzie? jak robi? Ile to będzie kosztowało – nie tylko pieniędzy, ale czasu, trudu – ilu osób? itp.).

Zbieranie danych może odbywać się za pomocą:

- ankietowania i/lub
- analizy dokumentów i/lub
- wywiadów (indywidualnych i grupowych – tzw. grup fokusowych) i/lub
- obserwacji.

Praktycznie (i niesłusznie) dominującą metodą **zbierania danych** jest ankietowanie, a przecież każda z metod ma swoje zalety, ale i wady. Każda wymaga dobrego przygotowania przed badaniem i refleksji w trakcie działań i po użyciu metody. Stosując je, nie wolno zapomnieć o ciągłym pytanu samych siebie:

- Jakich informacji poszukujesz?
- Po co Ci są te informacje?
- Czy decydujesz się tylko na jedną metodę zbierania danych, czy na ich wielość?
- Od kogo będziesz zbierać dane? Kiedy?
- Jak będziesz zebrany materiał analizować? (jakościowo i/lub ilościowo)?

Zbyt często się zapomina w praktyce, że zbieranie danych to nie jest jeszcze ewaluacja! Zebrane dane muszą być **przeanalizowane** i poddane wartościowaniu wg jawnych, uzgodnionych

(w fazie przygotowywania ewaluacji) kryteriów.

W polskiej oświacie mamy już chyba dostatecznie dużo doświadczeń wskazujących, że warto sięgać po dane nie tylko ilościowe (wyrażane liczbami), ale i jakościowe (opisy, teksty). Niezależnie od typu danych, warto je też analizować w sposób ilościowy i jakościowy.

Także już na etapie przygotowywania ewaluacji powinno się poczynić ustalenia odnośnie do jej raportowania – w jakiej postaci, kto i dla kogo napisze raport? I precyzyjnie należy wskazać, kto będzie odpowiedzialny za **decyzje** wskazane czy rekomendowane w tym raporcie. Sens ewaluacji tkwi w tym, że jest badaniem przygotowującym te decyzje (jako odpowiedzi na zadane przed podjęciem ewaluacji pytania).

Last but not least – uwaga na psychologiczne i etyczne aspekty oceniania! Każda ocena zawsze niepokoi – zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i instytucjonalnym. Pewnie dlatego unikamy oceniania. Ale... Co mniej boli – strach przed wizyta kontrolną u dentysty, czy poszukiwanie nocnego dyżuru, gdy odezwią się efekty zaniedbania sprawdzania stanu zębów?

Bez szacunku dla podstawowych zasad etycznych żadna ewaluacja nie powinna mieć miejsca!

Nieprawdą jest, że ewaluacja jest lekka, łatwa i przyjemna, ale jest i staje się coraz bardziej konieczna. Uczestnictwo w programie Comenius stwarza wspaniałą okazję dla społeczności szkolnej do prawidłowego stosowania ewaluacji i korzystania z niej *pro publico bono*.

Warto przeczytać

Skąd czerpać wiedzę o ewaluacji jako badaniu praktycznym oceniającym?

Ewaluacja nie jest nowym pojęciem w polskiej oświacie. Od kilku lat, w wyniku zmian w sprawowaniu nadzoru pedagogicznego były podejmowane próby dokonywania ewaluacji pojedynczych zajęć czy też pracy szkoły – w wybranym zakresie, a nawet całościowo. Są szkoły, które śmiało sięgają po samoocenę...

Stosunkowo niezłe znana jest w polskiej edukacji ewaluacja szkoleń. Warto korzystać z naszych doświadczeń, ale pamiętajmy, że nie wolno jednak utożsamiać ewaluacji projektu z ewaluacją szkolenia, nawet jeśli szkolenie stanowi główną czy istotną część projektu.

Ewaluacja projektów współpracy międzynarodowej ma swoją specyfikę. Każdy program narzuca swoje wymagania w tej mierze, ale zanim przystąpimy do ich zgłębiania, warto zapoznać się z publikacjami, które najlepiej przedstawiają tę tematykę:

Osoby znające języki obce (angielski, niemiecki, francuski, hiszpański i nie tylko...) mogą skorzystać z podręcznika „**Zbuduj lustro dla swojej szkoły**” – produktu programu Comenius i sieci I-PROBENET, dostępnego w 8 językach (niestety, nie w języku polskim) pod adresem: <http://www.i-probenet.net/start.html>.

Tomasz Kierzkowski „**Ocena (ewaluacja) programów i projektów o charakterze społeczno-gospodarczym w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej**” (wydana przez Ministerstwo Finansów w ramach grantu Banku Światowego na wsparcie systemu monitoringu i oceny użycia funduszy pomocowych Unii Europejskiej i innych funduszy pomocowych), Warszawa 2002, jest dostępna pod adresem: <http://www.parp.gov.pl/raport11.html> lub <http://www.parp.gov.pl/doc/raport11.pdf>.

Pod adresem: archiwum.parp.gov.pl/doc/EwaluacjaPARPFINAL.doc znajduje się przystępna wersja opisu ewaluacji:

„**Ewaluacja w PARP. Wytyczne do systematycznej oceny programów realizowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości**”, Warszawa, styczeń 2004.

Miejmy nadzieję, że wkrótce zostanie przełożony na język polski świeżo wydany T-Kit nr 10 (program Youth Młodzież): Educational Evaluation in Youth Work „Tasting the soup”, Council of Europe and European Commission April 2007 http://www.training-youth.net/INTEGRATION/TY/Publications/T_Kits.html ■

Autorka jest nauczycielem konsultantem MSCDN, członkiem zespołu redakcyjnego „Meritum”

Są dwa rodzaje wiedzy: kiedy posiadamy wiedzę w jakimś przedmiocie lub wiemy, gdzie znaleźć potrzebne informacje.

Samuel Johnson